

kamlarına 1991 yılında yaptığı başvurudan sonra dönemin başbakanının emriyle İçişleri Bakanlığı tarafından müslümanları temsil eden kuruluşlarla bir dizi görüşme yapılmıştır. Bugüne kadar bir netice alınamayan görüşmeler devam etmektedir.

İtalya'da mevcut yasalar müslümanların kendi özel okullarını açmalarına müsaade etmekle beraber henüz devlet okullarına eşdeğerde özel bir okul açılmamıştır. Müslümanlar dernek ve camilerde düzenlenen kurslarla çocuklarına din eğitimi vermektedirler.

BİBLİYOGRAFYA :

S. Allievi, "Muslim Organizations and Islam-State Relations: The Italian Case", *Muslims in the Margin: Political Responses to the Presence of Islam in Western Europe* (ed. W. A. R. Shadid - P. S. van Koningsveld), Kampen 1996, s. 182-201; a.mlf., "The Muslim Community in Italy", *Muslim Communities in the New Europe* (ed. G. Nonneman v.d.gr.), Reading 1996, s. 315-329; a.mlf., "Muslim Minorities in Italy and their Image in Italian Media", *Islam in Europe, The Politics of Religion and Community* (ed. S. Vertovec - C. Peach), Basingstoke 1997, s. 211-223; a.mlf. - F. Castro, "The Islamic Presence in Italy: Social Rootedness and Legal Questions", *Islam and European Legal Systems* (ed. S. Ferrari - A. Bradney), Aldershot 2000, s. 155-180; F. Dassetto, "The New European Islam", *a.e.*, s. 31-44.

TALİP KÜÇÜKCAN

V. İTALYA'DA İSLÂM ARAŞTIRMALARI

Tarihçesi, Salerno'daki tıp okulunda İslâm tıbbının öğretimi ve önemli eserlerin Latince'ye çevrilmesine kadar (XIII. yüzyıl) giden İtalya'daki İslâm ve şarkiyat çalışmalarını yapıldıkları şehirlere göre başlıca dört grupta toplamak mümkündür. Roma. Roma Üniversitesi'nde çağdaş şarkiyat çalışmalarını, bugünkü adıyla Dipartimento di Studi Orientali bölümünün kurucusu olan Celestino Schiaparelli (ö. 1919) başlattı. Bu çalışmalar, onun *Vocabulista in Arabico* (Floransa 1871) adlı eserinin eksenini oluşturduğu Arap dili ve edebiyatı dersleri şeklindeydi. Arkasından buna Fars dili ve edebiyatı eklendi; daha sonra da Ettore Rossi'nin gayretleriyle Türkçe dersleri programa alındı. Üniversite tarafından 1907'de neşrine başlanan *Rivista degli Studi Orientali*, alanında önemli bir yere sahiptir. Şarkiyat çalışmalarının yürütüldüğü bir başka merkez de Istituto per l'Oriente'dir. 1921'de İslâm dünyasının kültürel, siyasal ve ekonomik hayatını tanıtmak, İslâmiyet ve Yakındoğu incelemeleri yapmak amacıyla kurulan bu enstitü *Oriente Moderno* adlı dergiyi yayımla-

maktadır. Her yıl gelişen kütüphanesi, Ettore Rossi, Carlo Alfonso Nallino ve kızı Maria Nallino'nun kitaplarının buraya devredilmesi sonucu çok zenginleşti. Enstitü aynı zamanda Türk tarihi, Türk dili, edebiyatı ve kültürü üzerine de yayın yapmaktadır. Kuruluşunun 50. yılında iki ciltlik *Gli studi sul Vicino Oriente dal 1921 al 1970* adlı eseri yayımladı (bk. bibl.). Kitapta, Yakındoğu üzerine en eski uygarlıklardan başlayarak güncel konulara kadar yapılan çalışmalar bibliyografik düzen ve tarih sırası içinde verilmektedir. Avrupa'nın en eski ilim müesseselerinden biri olan Roma'daki Accademia Nazionale dei Lincei, kurulduğu 1603 yılından bu yana çeşitli ilim dallarında inceleme ve yayınlar yapmaktadır. Çalışmalarında şarkiyatla ilgili neşriyat ve konferanslara da yer veren akademi Enrico Cerulli, Giorgio Levi Della Vida, Alessandro Bausani ve Francesco Gabrieli gibi şarkiyatçılar da görev almıştır. Michele Amari'nin kütüphanesinin bir bölümü ile Leone Caetani'nin kitap ve notlarının buraya vakfedilmesi akademinin kütüphanesini zenginleştirmiştir. Caetani'nin kitap ve notları *Fondazione Leone Caetani* adı altında tasnif edilmiş ve Giuseppe Gabrieli kütüphanedeki yazmaların katalogunu hazırlamıştır. Eksik kalan kısımlar da daha sonra bazı ilim adamlarınca tamamlanmıştır. 1990 yılında burada 26.000 matbu ve 691 yazma eser bulunuyordu. Roma'da bunlardan başka genelde Asya tarihi ve bu çerçevede İslâm dünyasıyla ilgilenen Istituto Medio ed Estremo Oriente (ISMEO) ile Unione Islamica in Occidente'nin bünyesinde yer alan Academia della Cultura Islamica adlı bir merkez faaliyet göstermektedir. Bunların ilki, genellikle Türk ve İslâm dünyasını ilgilendiren ilmi kitapları neşrederken diğeri, 1982'den beri yılda dört sayı olmak üzere *Islam. Storia e Civiltà* adlı bir dergiyi yayımlamaktadır. Bu derginin yayımı 42. sayıda durdurulmuştur.

Leone Caetani'nin genç akademisyenlerle yürüttüğü çalışmalar sırasında kalem almaya başladığı, ancak tamamlamadığı *Annali dell'Islam* (I-X, Roma-Milano 1905-1926), İslâmiyat alanındaki çağdaş tarihî araştırmaların temelini teşkil eder. Giorgio Levi Della Vida ise İslâm araştırmalarının bağımsız bir araştırma alanı olarak kurumlaşmasına katkıda bulunmuştur. İslâmî araştırmaların şarkiyat araştırmaları içinde temayüz etmesine çaba harcayan Giorgio Levi Della Vida, filo-

log ve lengüistlerin yaklaşımlarını benimseyen şarkiyatçılardan farklı yöntemlerle yürüttüğü çalışmalarla İtalyan ve Batılı araştırmacıları etkilemiştir.

Napoli. Napoli'de bugün Istituto Universitario Orientale adıyla faaliyette bulunan müessese, 1727 yılında Matteo Ripa isimli bir din adamı tarafından Collegio dei Cinesi adı altında kurulmuştur. Masrafları misyoner teşkilâtınca karşılanan okul, İtalyan birliğinin kurulmasından sonra Collegio Asiatico ismiyle eğitim bakanlığının denetimine verilmiş, bugünkü adını ise 1937'de almıştır. 1894-1897 arasında *l'Oriente*'yi çıkaran kurum, 1940'tan beri yılda iki sayı olmak üzere *Annali dell'Istituto Orientale di Napoli*'yi (AION) ve 1966'dan bu yana da *Studi Magrebini*'yi yayımlamaktadır. Bu enstitünün belirli aralıklarla düzenlediği ilmi toplantılar ve kuruluşunun 250. yılı münasebetiyle yayımladığı eserler, faaliyetlerinin kurumlaşmasına önemli katkı sağlamıştır. Özellikle Luigi Bonelli tarafından bağımsız hale getirilen klasik Türkîyat ve modern Ortadoğu çalışmaları ile aynı enstitüde onun halefi olan Türkîyat Araştırmaları Bölümü direktörü Alessio Bombaci'nin Türk sanatı, edebiyat ve tarihi üzerine çalışmaları Napoli Üniversitesi'nde şarkiyat araştırmalarını güçlendirmiştir. Aldo Gallotta (ö. 1996) bu geleceği başarıyla sürdürmüştür.

Palermo. Sicilya'da İslâm hâkimiyeti sona erdikten sonra da Arap âlemiyle olan ilişkiler gerek siyaset gerek kültür alanında devam etti ve İslâm üzerine sürekli çalışmalar yapıldı. 1483, 1551 ve 1641 yıllarında adanın çeşitli yerlerinde araştırma ve inceleme merkezlerinin bulunduğu bilinmekle beraber bunlardan günümüze ciddi eserler kalmamıştır. 1805'te kurulan Reale Accademia degli Studi bünyesinde Arapça öğretimine de yer verilmiştir. Bu akademiye isim yapan araştırmacıların önde gelenleri Salvatore Cusa, Bartolomeo Lagumina, Carlo Alfonso Nallino ve Ignazio di Matteo'dur. Kendisi ders vermemekle beraber Michele Amari burada Arapça'yı mecburi hale getirmiş ve ayrıca Società Siciliana per la Storia Patria adlı bir tarih araştırmaları merkezi kurulmasını sağlamıştır. Umberto Rizzitano'nun gayretleriyle Arap dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü çalışmaları büyük bir hızla gelişmiştir. Daha sonra Palermo'da 1975 yılında Gian Giacomo Adria Lisesi'ne Arapça dersleri konulurken 1990'da Michele Amari'nin anısına Istituto di Studi Arabo-Islamici Michele

Amari kuruldu. Enstitünün yayımladığı ilk eser, Umberto Rizzitano için hazırlanan *Studi arabo-islamici in memoria di Umberto Rizzitano* adlı hâtıra kitabıdır (Palermo 1991). Sicilya'da bunlardan başka, Esed b. Furât'ın (ö. 213/828) adayı fethetmek amacıyla karaya ayak bastığı yer olan Mazara del Vallo'da (Mâzere) ünlü fıkıhçı Mâzerî'nin adına bir araştırma merkezi kurulmuş ve *Quaderni del Corso al-Imam al-Mazari* adlı bir dizi içinde bazı eserlerin yayımına başlanmıştır.

Venedik. Önceleri Venedikliler'in kurduğu matbaalarda Doğu âlemiyle ilgili kitaplar basıldı. Arap harfli ilk Kur'an burada 1537 veya 1538 yılında Paganini, 1547'de de Andrea Arrivabene adındaki matbaacılar tarafından yayımlandı ve 1574'te ikincinin yeni bir baskısı daha yapıldı. Engizisyon mahkemelerinin amansız takibine rağmen Arap harfli bazı eserler kitap sever araştırmacılar tarafından korundu. Yunan harfli Türkçe (Karamanlica) kitaplar ilk defa Venedik matbaalarında ilim âlemine sunuldu; Venedik'te 1551 yılında Doğu dillerinin öğretilmesi için bir okul kuruldu ve burada "giovani della lingua" (dil gençleri) denilen tercüman-mütercimler yetiştirildi; bir süre sonra İstanbul'daki balyosluk sarayında da bir benzeri açıldı. Bu faaliyet sonuçta resmî belgelerin tercümesinden ibaret kaldıysa da Venedik'te büyük bir malzeme birikimi meydana getirdi (Archivio di Stato di Venezia, Biblioteca Marciana); bu malzemeye Vittorio Cini tarafından 1951'de kurulan Fondazione Giorgio Cini ile Venedik Üniversitesi sahip çıktı. *Studi Veneziani* adında bir yıllık bulunan vakıf ayrıca Venezia e Oriente adı altında kongreler düzenlemektedir. Venedik Üniversitesi de 1983 yılından beri *Quaderni di Studi Arabi* isimli bir dergi çıkarmaktadır. Maria Nallino'nun gayretleri sonucu Arapça kürsüsü faaliyete geçti, Farsça ve Türkçe bölümleri açılarak Kafkas dilleri de programa alındı. Arşivde bulunan Türkçe belgelerin tanıtımı Alessio Bombaci tarafından yapıldı ve uzun zaman sürüncemede kalan neşri 1994 yılında gerçekleştirildi (bk. bibl.).

Roma, Napoli, Palermo ve Venedik'ten başka Bari ve Padova gibi bazı şehirlerin üniversitelerinde de Arapça başta olmak üzere şarkiyatla ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Milano'da XVII. yüzyılda Kardinal Federico Borromeo tarafından kurulan Ambrosiana Kütüphanesi'ne Arap-İslâm dünyasına dair eserler de kazandırıldı.

Sardinya adasındaki Cagliari Üniversitesi'nde şarkiyat çalışmalarına yer verildi. Floransa'da XVII. yüzyılda müstakil bir Doğu matbaası (Stamperia Orientale) kuruldu. Roma'ya nakledilen bu matbaa daha sonra kurulanlara örnek oldu. Floransa ve Pisa arşivlerindeki Doğu vesikaları Michele Amari, Türk vesikaları ise Alessio Bombaci ve Aldo Gallotta tarafından neşredildi. Milano'da İslâmiyet ve Ortadoğu araştırmaları, Università Cattolica del Sacro Cuore, Milano Devlet Üniversitesi ve Pavia Üniversitesi bünyesinde sürdürülmektedir.

Yukarıda adı geçenlerden başka İtalya'da İslâm ve şarkiyat alanındaki çalışmalarla tanınan diğer bazı araştırmacılar da şunlardır: Pietro Della Valle (ö. 1652), G. Simonio Assemani (ö. 1768), Eugenio Griffini, Ignazio Guidi, Michelangelo Guidi, Luigi Bonelli, Laura Vecchia Vaglieri (bu araştırmacılar ansiklopediye madde olarak alınmış ve çalışmaları orada anlatılmıştır).

BİBLİYOGRAFYA :

A. de Gubernatis, *Matériaux pour à l'histoire des études orientales en Italie*, Paris 1876; G. Gabrieli, *Manuale di Bibliografia Musulmana*, Roma 1916; a.mlf., *Bibliografia degli studi orientali in Italia dal 1922 al 1934*, Roma 1935; A. Bausani, "Cinquant'anni di islamistica", *Gli studi sul Vicino Oriente in Italia dal 1921 al 1970*, Roma 1971, II, 1-26; U. M. de Villard, *Lo studio dell'Islam in Europa nel XII e nel XIII secolo*, Città del Vaticano 1972; A. Tinto, *La tipografia medicea orientale*, Lucca 1987; *Documenti Turchi dell'Archivio di Stato di Venezia. Inventario della miscellanea a cura di Maria Pia Pedani Fabris con l'edizione dei registi di Alessio Bombaci*, Roma 1994; G. Vercellin, "Venezia e le origini della stampa in caretteri arabi", *Le civiltà del Libro e la stampa a Venezia. Testi sacri ebraici, cristiani, islamici dal Quattrocento al Settecento*, Padova 2000, s. 53-64; M. Kappler, "La stampa caramanlidica", a.e., s. 65-73; S. Trovato, "Una comunità cristiana ortodossa di lingua turca i karamanlides", a.e., s. 105-111; I. Camera d'Afflitto v.dğr., *La presenza arabo-islamica nell'editoria italiana*, Roma 2000; I. Guidi, "Gli studi Orientali in Italia durante il Cinquantenario 1861-1911 (Bibliografia)", *RSO*, V (1913-1927); R. Ciasca, "Contributo italiano agli studi arabi", *OM*, XXXIV/8-9 (1954), s. 383-384; M. Cortelazzo, "La conoscenza della lingua turca in Italia nel '500", *Il Veltro. Rivista della Civiltà Italiana*, XXIII/2-4, Roma 1979, s. 133-141; G. E. Carretto, "La situazione della turcologia in Italia", a.e., s. 469-480; A. Scarabel, "Bibliographie de travaux turcologiques parus en Italie (jusqu'en 1989)", *Turcica. Revue d'études turques*, XXIV, Paris 1992, s. 331-346; V. Fiorani Piacentini, "Islamic Studies in Italy", *IS*, XXXVI/4 (1997), s. 589-611; U. Rizzitano, "İtaliya", *El²* (İng.), IV, 274-276; R. Traini - G. Oman - V. Grassi, "Şikiliya", a.e., IX, 582-591.

MAHMUT H. ŞAKİROĞLU

İTBÂN b. MÂLİK

(عَبْدَان بن مالك)

İtbân b. Mâlik b. Amr el-Hazrecî es-Sâlimî (ö. 50/670)

Sahâbî.

Hazrec kabilesinin Benî Sâlim b. Avf koluna mensuptur. Hicretten sonra Resûl-i Ekrem onu Hz. Ömer'le kardeş yaptı. İbn İshak'ın *es-Sîre*'si dışındaki kaynaklar İtbân'ın Bedir Gazvesi'ne katıldığını kabul etmekte, İbn Sa'd onun Uhud ve Hendek gazvelerine de iştirak ettiğini söylemektedir. Hemen bütün kaynaklar İtbân'ın âmâ olduğunu belirtmekteyse de bazı rivayetlerden (İbnü'l-Esir, III, 558) gözlerinin zamanla zayıfladığı ve sonraları görme kabiliyetini tamamıyla yitirdiği anlaşılmaktadır. İbn Habîb onun topal olduğunu da zikretmiştir.

Hayatı boyunca Benî Sâlim b. Avf kabilesinde imamlık yapan İtbân, gözlerinin rahatsız olması ve evinin Medine dışında bulunması sebebiyle her zaman Resûlullah'la beraber bulunamazdı. Ancak Resûl-i Ekrem kendisine değer verir, Kuba'ya giderken Benî Sâlim b. Avf yurduna uğrar ve ona misafir olurdu. Bir defasında Hz. Peygamber'e rahatsızlığından söz ederek geceleyin ve fırtınalı havalarda mescide gidip cemaate namaz kıldırmadığını söylemiş, evine gelerek orada namaz kıldırmasını rica etmiş, Resûl-i Ekrem de ertesi gün Hz. Ebû Bekir'le birlikte İtbân'ın evine gidip ev halkına ve oraya gelen diğer sahâbîlere iki rek'at namaz kıldırması, Resûlullah'ın namaz kıldıracağı yeri mescid kabul eden İtbân o günden sonra kavmine burada imamlık yapmıştır. İtbân b. Mâlik'in Abdurrahman adlı bir oğlu olduğu ve iyice yaşlanmış olmasına rağmen imamlık görevini sürdürdüğü zikredilmiştir.

Şahîh-i Buhârî'de on dört, *Şahîh-i Müslim*'de altı rivayeti bulunan İtbân'dan bu hadisleri genç sahâbîlerden Enes b. Mâlik ve Mahmûd b. Rebî', tâbîlerden Husayn b. Muhammed es-Sâlimî ve Ebû Bekir b. Enes b. Mâlik rivayet etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Şalât", 46, "Ezân", 154; a.mlf., *et-Târîhu'l-kebir*, VII, 80-81; İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 304; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 550; VIII, 377; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 36; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 159-160; Ebû'l-Mehâsin Yûsuf b. Mûsâ, *el-Mu'taşar mine'l-Muhtaşar min Müşkili'l-âşâr*, Beyrut, ts. (Âlemü'l-kütüb), I, 33; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, III, 558; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX, 296-298; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 452; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 93.

KÂMİL ÇAKIN